

Wissenschaftliche Schriftenreihe der Technischen Hochschule
Karl-Marx-Stadt; 1980, 9; 1982, 2; 1983, 1; 1984, 4, Karl-Marx-Stadt

Członkowie sekcji naukowo-wychowawczej Wyższej Szkoły Technicznej w Karl-Marx prezentują swój dorobek badawczy w cyklicznie ukazującym się piśmie. Każdy numer posiada temat przewodni, który dookreśla zakres zainteresowań autorów danego numeru. I tak np. nr 9 z 1980 r. zatytułowany jest: "O aktywizacji uczniów w nauczaniu i w produktywnej pracy"; nr 2 z 1982 r.: "Punkt widzenia, wyniki i problemy aktywizacji uczniów w nauce i pracy"; nr 1 z 1983 r.: "O wychowawczo-naukowych problemach aktywizacji działalności uczniów ze szczególnym uwzględnieniem rozwiązywania zadań"; wreszcie nr 4 z 1984 r.: "Dydaktyczno-metodyczne zagadnienia aktywizacji uczniów, uczących i studentów ze zróżnicowanych stanowisk opanowywania tematów i procesów".

Już sam przegląd tematów przewodnich wskazuje na fakt, że w poszczególnych numerach zawarty został zróżnicowany materiał, który ogniskuje się wokół problemu nadrzędnego, dotyczącego aktywizacji pracy uczniów i nauczycieli, przejawiającej się w różnorodnej działalności. W piśmie dominują rozprawy o charakterze szczegółowym.

Zbieżność tematyki artykułów pozwala zgrupować omówienie poszczególnych numerów w trzech działach: jeden obejmuje zagadnienie swoistości procesu aktywizacji, drugi - sposoby aktywizacji, trzeci - ich praktyczne konsekwencje.

ZAGADNIENIE SWOISTOŚCI PROCESU AKTYWIZACJI

Problemem tym zajęli się m.in. w swoim artykule zatytułowanym "O problemach aktywizacji uczniów ze szczególnym uwzględnieniem politechnicznego charakteru socjalistycznej szkoły średniej" W. Steinhofel i W. Lohse (9/1980, 2-16). Wskazują oni na fakt, iż aktywność może być rozumiana jako: 1) komponent celu wychowania, 2) środek pomocny przy kształtowaniu osobowości, 3) warunek efektywności procesu kształcenia i wychowania, 4) część składowa strukturalnych cech osobowości, a więc wskazują na cztery aspekty aktywności: społeczny, pedagogiczno-dydaktyczny, poznawczy, osobowościowy. Swoistość aktywności polega - według W. Steinhofela i W. Lohse - na tym, że jest ona ogniwem łączącym różne sfery działalności człowieka.

D. Fuchs w swoim artykule "Motywacja pracy nowatorskiej z młodzieżą" (1/1983, 79-86), stwierdził z kolei, że swoistość procesu aktywizacji leży przede wszystkim "w świadomej, samodzielnej, twórczej działalności". Realizuje się ona w wyzwoleniu wewnętrznej aktywności, która musi się opierać bądź na nastawieniach, przekonaniach, bądź na określonych przymiotach charakteru. Aktywizacja prowadzi w konsekwencji do organizacji sfery poznania i działalności człowieka. Poznania - czyli nowatorskiego sposobu penetracji problematyki oraz działalności przede wszystkim poprzez wytworzenie nowej motywacji, rozumiejąc ją jako zewnętrzną stymulację i zewnętrzne sterowanie w celu wykształcenia społecznie doniosłych motywów. Pojęcie motywacji obejmuje - według autora - społeczne pobudki, typu: nastawień, przekonań, interesów, dążeń, ideałów. Mówiąc o swoistości procesu aktywizacji, autor ma na myśli swoistość pojętą szerzej, nie zawężoną do aspektu teoretycznego; a mianowicie praktyczne nastawienie do naukowo-technicznego postępu.

Z kolei W. Otto w swoim artykule zatytułowanym "O strukturze wymagań i stopniu określoności stanowiska dotyczącego naukowo-technicznego postępu" (2/1982, 80-89) twierdzi, że swoistość procesu aktywizacji przejawiać się powinna m.in. w rozwoju osobowości ucznia oraz identyfikacji struktur poznawczych ze sferą działalności.

E. Heinz w pracy "Aktywizacja, aktywność, możliwości aktywizacyjne - doświadczenie celowo powiązanych rozgraniczeń pojęciowych" (2/1982, 60-67) traktuje aktywność i aktywizowanie jako dialektyczną jedność. Pozwala ona na wytworzenie sprzężenia zwrotnego między nauczycielem a uczniem (ma on wpływ na świadome działanie ucznia) oraz między uczniem a nauczycielem (wpływa na zmianę sposobu aktywizowania nauczyciela).

SPOSOBY AKTYWIZACJI NAUCZYCIELI I UCZNIÓW

W artykule "Aktywizacja uczących w dydaktycznych założeniach dotyczących stanowisk i rozwiązań w teoretyczno-zawodowym nauczaniu" (1/1983, 25-37) K. Reiners porusza ważny problem aktywizacji nauczycieli, której możliwości widzi w teoretyczno-zawodowym nauczaniu. Przejawiać się może ono w następujących formach: 1) nauczanie wyjaśniająco-ilustrujące: jego celem jest przyzwyczajenie informacyjne organizowane przez nauczyciela dla uczniów; 2) nauczanie reproduktywne: celem jest wprawa w używanie nabytej wiedzy uformowana przez powtarzanie i utrwalanie; 3) nauczanie przez problemowe wyjaśnianie: nauczyciel stawia problem i wyjaśnienia drogi rozwiązania; 4) nauczanie przez heurystyczne rozmowy: nauczyciel konstruuje problem, dzieli go w razie potrzeby, określa etapy poszukiwań; uczeń rozpoznaje warunki, rozwiązuje części całości zadania, uzasadnia swoje działania itp.; 5) nauczanie z problemem badawczym: nauczyciel wprowadza problem, którego celem jest aktywizacja twórczego zachowania ucznia.

Artykuł T. Wernera "Charakterystyka przebiegu lekcji jako odzwierciedlenie procesu nauki i jako środek wspomoczenia sił nauczycielskich przy prowadzeniu aktywizującego nauczania elektrotechniki" (2/1982, 53-59) jest przykładem technicznego rozwiązania aktywizującego toku nauczania. Powinien się on zawierać - według autora - w określonych, logicznie następujących po sobie fazach.

Na skuteczność genetycznej metody nauczania wskazuje Ch. Bührdel w pracy "Aktywizacja czynności dydaktycznych nauczycieli w nauczaniu teoretyczno-zawodowym (zawody metalowca) i problematyka celowości nauki przez zastosowanie genetycznych metod nauczania" (1/1983, 14-24). Autor artykułu twierdzi, że nauczyciel musi tak prowadzić proces nauczania, ażeby doprowadzić ucznia do nowego odkrycia. Pomocna w tym może być tzw. genetyczna metoda nauczania. Charakterystyczny jest dla niej logiczno-systematyczny rozwój w opracowaniu tematycznym. Realizowane jest to w sposób praktyczny przez stawianie i rozwiązywanie problematycznych zadań. Schemat pracy według metody genetycznej przedstawia się następująco: 1) postawienie problemu - zadania, 2) szukanie rozwiązania, 3) znalezienie i uzasadnienie wariantu rozwiązania, 4) ostateczne rozwiązanie zadania-problemu. Celem tej metody jest - jak stwierdza autor - aktywizacja nauczyciela poprzez skłonienie go, do: 1) stawiania twórczych problemów, 2) szukania uzasadnionych wariantów rozwiązania, 3) systematycznego kierowania procesem poszukiwań, 4) wyboru właściwych, cząstkowych rozwiązań, 5) nabywania umiejętności w dostrzeganiu istnienia rozwiązania optymalnego lub zbiorowego, 6) dostrzegania i sprawdzenia rozwiązań dotychczas nie stosowanych - nowych, 7) dostrzegania realnego związku problemu z potrzebami w gospodarce narodowej. Wszystkie wymienione zalety pozwalają na zastosowanie metody genetycznej jako środka aktywizacji nauczycieli. Jedyną - zauważoną przez autora - wadą metody, jest fakt, iż zakłada ona małą aktywność ucznia.

Z kolei różne sposoby aktywizacji uczniów, omawiane są m.in. w następujących artykułach: L. Frenzel i W. Preuß "Kilka aspektów świadomej, teoretycznej aktywizacji uzdolnień studentów w nauczaniu matematyki" (1/1983,

51-63). Autorzy ci sądzą, że możliwości aktywizacji uczących się daje przede wszystkim właściwy punkt wyjścia samego procesu nauczania, a powinien nim być odpowiedni model myślowy, który umożliwiłby uczącym się systematyczne poszukiwania możliwości aktywizowania poszczególnych technik pracy. W związku z tym powyższy model myślowy - pełniący rolę kierowniczą, koordynującą proces pracy - powinien pozwalać uczniom na: praktyczno-przedmiotową organizację pracy, zabezpieczenie im myślowego wglądu w proces działania, sensowne zmiany metodyczne podstawowych form pracy, a także na umiejętność nawiązywania do znanych już form.

G. Frömmer "Dodatek podręcznikowy zasadnie i efektywnie aktywizujący uczących się" (4/1984, 40-45) potwierdza badaniami hipotezę o aktywizującym wpływie podręcznika w procesie nauczania. Twierdzi, że podręcznik jest wielostronnym, dydaktyczno-metodycznym wariantem pracy nauczyciela z uczniem. Wpływa on korzystnie na samodzielność pracy ucznia, motywuje go do podejmowania prób tłumaczenia zastanych stanów rzeczy, orientuje na cel.

K. Karwojsky w artykule "Systematyczne <<podprowadzenie>> uczniów do aktywności" (4/1984, 57-61) stwierdza, że ten sposób aktywizacji stawia przed uczniem szereg wymagań. I tak musi on: 1) zrozumieć postawione zadanie - fakt ten aktywizuje jego procesy myślenia oraz pozwala mu na sformułowanie sytuacji problemowej, 2) postawić pytania-problemy prowadzące do rozwiązania co zwiększa jego samodzielność pracy, 3) kontynuować proces rozwiązania w jednej orientacji teoretycznej, co pozwala uczniom na pragmatyczne ujęcie posiadanej wiedzy.

Z kolei B. Ihde w pracy "Referat ucznia jako pedagogiczny środek aktywizacji i rozwoju nastawienia do naukowo-technicznego postępu" (4/1984, 72-76) wskazuje na następujące zalety referatu: 1) pozwala na zdobycie nowej wiedzy oraz pogłębienie dotychczasowej, 2) sprzyja kształtowaniu wytrwałości i samodzielności w zdobywaniu wiedzy, 3) motywuje ucznia do tłumaczenia nowych stanów rzeczy na kanwie już posiadanej wiedzy, 4) pozwala na przeniesienie poznania nowego fragmentu wiedzy na całą klasę, a tym samym i skuteczną jej aktywizację.

ROZWAŻANIA DOTYCZĄCE PRAKTYCZNYCH KONSEKWENCJI PROCESU AKTYWIZACJI

Problem ten poruszył m.in. w swoim artykule S. Huster "O możliwościach aktywizacji uczniów przy rozwiązywaniu "fizycznych zagadnień" (1/1983, 37-50). Stwierdza on, że aktywizujące ucznia nauczanie pozwala w konsekwencji na wytworzenie umiejętności: a) przenoszenia dotychczasowej wiedzy na nowe stany rzeczy; b) szukania nowych właściwości w znanych przedmiotach i sytuacjach; c) szukania nowych możliwości w rozwiązywaniu określonych problemów.

K. Reichold i W. Steinhofel w pracy "Aktywizacja i rozwiązywanie zadań" (1/1983, 2-13) twierdzą, iż systematyczna aktywizacja uczniów pozwoli na przebudowę osobowości przyszłych pracowników. Dominować powinny u nich takie cechy, jak: samodzielność intelektualna, ruchliwość, twórczość w myśleniu i działaniu, umiejętność łączenia teorii i praktyki, wytrwałość i konsekwencja w postępowaniu.

Praktyczny aspekt intelektualnej aktywizacji pracy uczniów omawiają w swej pracy zatytułowanej "Problemy rozwoju intelektualnej aktywizacji w produktywnej pracy uczniów" W. Hempel i W. Müller (2/1982, 42-52).

R. Retzke i W. Förster w artykule "O problemie aktywizacji studentów w procesie studiowania i konsekwencjach dla rozwoju teorii pedagogicznej (specjalność dydaktyki szkół wyższych)" (4/1984, 10-17), poruszają problem praktycznych konsekwencji procesu aktywizacji pracy studentów. Omawiają szczególnie dydaktyczne funkcje procesu nauczania, uczenia się i ich warianty. Do funkcji dydaktycznych zaliczają: wprowadzenie, pośrednictwo, utrwalanie i kontrolę, przy czym: wprowadzenie służyć ma następującym pedagogicznym celom: orientacji motywacji, stymulacji, wzbudzeniu zainteresowania; pośrednictwo - przyswojeniu i opracowaniu wiadomości, rozwojowi umiejętności i przekonania; utrwalanie - konsolidacji wiedzy, uwydatnieniu

bogactwa realizacji utrwalenia nastawień i przekonań; kontrola - utwierdzeniu pozytywnych i korekcji wadliwych postaw; krytyce i samokrytyce. Z kolei dydaktyczne funkcje naukowego procesu pracy, przyjmują następującą postać: prowadzenia, zachęty, kierowania, oceny. Służyc one mają następującym pedagogicznym celom: prowadzenie - uświadomieniu problematyki, akcentowaniu postawy wynalazcy, motywacji do jasnej analizy koncentracji na istocie problemu, spojrzeniu na rozwiązanie; zachęta - ustrukturalizowaniu i uzupełnieniu wiedzy; kierowanie - rozwijaniu wytrwałości; tworzeniu wewnętrznego, typowego sposobu pracy; akcentowaniu teoretyczno-logicznego sposobu myślenia; ocena - poszukiwaniom nowych zadań lub problemów, podjęcia nowych rozwiązań i przechowywaniu niewypróbowanych.

Tematyka pracy W. Lohse "O kilku kwestiach opieki nad uzdolnionymi z uwzględnieniem aktywizacji w nauce" (2/1982, 68-80) nie mieści się swym zakresem w trzech omówionych działach. Warta jest jednak zasygnalizowania ze względu na społeczną istotność poruszanej w pracy problematyki. Jak podaje autor, przeprowadzono badania, w których 85 uzdolnionych uczniów udzieliło odpowiedzi na następujące pytanie: Jakie wymagania wydadają się Wam najistotniejsze w procesie nauczania? 50,6% odpowiadających wskazało na samodzielność twórczego rozwiązywania zadań, 34% na możliwość eksperymentowania (przeciwstawienie takiej postawy reprodukcji, odtwarzaniu wiedzy). Jak widać z powyższych danych, odpowiedzi wskazują na istnienie - sygnalizowane ze strony uczniów uzdolnionych - potrzeby samodzielności w poszukiwaniach oryginalnych rozwiązań, możliwości przeprowadzenia eksperymentów, aktywizowania twórczego myślenia. Opieka nad tymi uczniami sprowadzałaby się do realizacji tych potrzeb.

Lektura tych czterech zeszytów oraz prezentacja wybranych artykułów nasuwa pewne wnioski natury ogólnej.

1. Problematyka aktywności i aktywizacji rozwija się w związku z refleksją nad praktycznym jej wykorzystaniem w pracy zawodowej;

2. Problematyka ta czerpie swą rację bytu z pedagogiki, jej aspektów: społecznego, poznawczego, pedagogiczno-dydaktycznego oraz teoretyczno-osobowościowego;

3. Fakty takie, jak rewidowanie przez uczonych kryteriów aktywności i aktywizacji; szerokie zainteresowanie ich miejscem w procesie kształcenia; rozważania dotyczące praktycznych konsekwencji procesu aktywizacji są oznakami ukazującymi perspektywę rozwoju problematyki aktywności.

Ponadto należy stwierdzić, że publikacja tego rodzaju jest użyteczna:

1) dla śledzenia postępów w badaniach nad problematyką aktywności i aktywizacji pracy uczniów;

2) w celu skonfrontowania, a może i uzupełnienia wiedzy w omawianym zakresie;

3) w poszukiwaniu inspiracji badawczej.

Pismo jest niezwykle ciekawe, godne polecenia szczególnie pedagogom.

Grażyna Kwiatkowska

ANNALES UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA

Nakład 475 egz. +25 nadb., ark. wyd. 15,6, ark. druk. 15,1. Papier druk. mat. PD 71g. Oddano do składu w kwietniu 1988 r., podpisano do druku w październiku 1989 r., druk wykonano w grudniu 1989 r., zam. 85/89

Cena zł 800,–

Skład, druk Zakład Poligraficzny Politechniki Lubelskiej

Biblioteka Uniwersyteku
MARII CURIE-SKŁODOWSKIEJ
w Lublinie

19356 | 1

CZASOPISMA

1988

Adresse:

UNIWERSYTET MARII CURIE-SKŁODOWSKIEJ
BIURO WYDAWNICTW

Plac Marii
Curie-Skłodowskiej 5

20-031 LUBLIN

POLOGNE

Cena zł 800,—